

VARLIK VE RUH ANLAYIŞI: BİLİMSEL BİLGİ-HZ. MEVLÂNÂ

M. EMİN ÜNAL

Modern bilimin en büyük iddiası tıpkı siyasette olduğu gibi bilimin de metafizik ve dine dayalı bir yapıdan kurtarılacağı tezi üzerineydi. Bu tezin başarılması durumunda bilimsel kurallar, tarafsız ve müstakil olarak tayin edilebilecek ve bilimsel özgürlük sağlanabilecekti. Metafiziğin ve dinin hakimiyetinden kurtarılan bilim, her ne kadar özgür olduğunu iddia etse de bu özgürlüğü pozitivist ve materyalist anlayışa feda eder. Bu zaviyeden baktığımızda dini ve metafiziği, bilimin önünde engel olarak gören batılı düşünürlerin onu materyalizmin ve saf akılcılığın pençelerine teslim ettiklerine şahit oluruz. Bu durum aslında bizlere özgür olduğu iddia edilen modern bilimin, idrakinde olunmadığı yahut da görmezden geldiği bir üst anlayışa tabi olduğunu gösterir.

Dinin bilimi tahrip ettiği anlayışından hareket eden pozitivist bilim telakkisi bugün geldiği noktada “bilimsel yöntem” adı altında kendinden kabul etmediği ya da kendi metoduna uymadığını iddia ettiği her şeyi tahrip eder hale gelmiştir. Değerler ve anlamlar bir savunma mekanizmasından yahut tepki oluşumundan başka bir şey olarak görülmez. Bu bilimsel yöntem anlayışının kökleri ise XVII. yüzyıl düşünürü olan Descartes’e kadar uzanır.

Gelenekle irtibatını kopartan Descartes, o zamana dek var olan bilimsel anlayışı bütünüyle göz ardı eder ve bizzat kendisinin bulacağı şekilde her şeye yeniden başlamayı kendine bir vazife addeder. Onun için bilgi, herhangi şüpheden ârî, sahih ve kat’î düşüncelerden ibarettir. Bu minvalde matematik bilgisini bizzat eşyanın özünün açığa çıkarılması olarak görür. Bütün bir tabiat felsefesi geometriden başka bir şey değildir. Bu sayede Kartezyen felsefe mekanik bir anlayışa doğru evrilir. Descartes bu anlayıőıyla “*Tabiatı makinalaőtırır ve onu tabrif eder. Eşyanın ruh ile simgelenmesine, yaratıcının dehasından nasiplenmesine, bizimle konuşmasına sebep olan her şeyi imba eder. Evren dilsizleşir.*” Onun bu kibirli tavrı Avrupa düşüncesinin üslubu olur aynı zamanda. Bu çerçevede “*her modern filozof kendini mutlaktan yola çıkmıő ve insanlara yeni bir dünya kavramı getirme misyonunu yüklenmiő olarak görür.*” İnsanoğlunun “*tabiatın efendileri ve sahipleri*” olması gerektiğine dair inancı Descartes’ın bu düşüncesinin ardında yatan sebep olarak karőımıza çıkar.

Modern zamanların bilim anlayıőını bu zaviyeden değerlendirdiğimizde onun, hakikate ulaőmayı yeğlemekten ziyade tahakküm etmeyi asıl gaye edindiği neticesine ulaőırız. Bu sebeple bilginin

*Akkâse Ebru,
Ya Hazret-i Mevlânâ,
Celî Talik,
Hattat Sâmî Efendi*

görünür ve hesaplanabilir olması önemlidir. Bu bilim anlayışında maddi alemdeki bilgi esas alınır, metafizikî alemin bilgisi ise göz ardı edilir. Zira mantık üstü bir dünyada matematik uygulanamaz.

Çağımızın hâkim anlayışı olan bilimsel bilginin vazifesi eski bilimleri tabii hudutları dahilinde tutmak ve yeni bilimlere göre yerlerini ve sınırlarını tayin etmekten öteye gitmez. Bu bilimsel bilginin yöntemini ahlâka, estetiğe, aşka, kısacası insani olan her şeye uygulamak mümkün değildir. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz üzere eşyanın ruh

ile olan irtibatı koparılmış her şey mekanik bir anlayışa hapsedilmiştir. Bu anlayış sebebiyledir ki bilimsel açıklaması olmayan her şey anlamsız kabul edilir.

Hikmetin esas alındığı geleneksel bilginin basit bir anlayışı vardır. İnsanın mutluluğu, daha yükseğe çıkmak, en yüce melekelerini geliştirmek, en yüksek şeylerin bilgisini kazanmak ve mümkünse “Tanrıyı görmektir”.

Şayet insan daha aşağıya giderek yalnızca hayvanlarla paylaştığı esfel melekelerini geliştirmesi durumunda kendisini

mutsuz edeceği hatta umutsuzluk noktasına varabileceği düşüncesi esastır. Kadim zamanların hemen hemen bütün toplumlarında hâkim olan bu öğretiler ise *kendisi mevcut hayatın bütün keyfiyetinin üstüne yükselebilmekten başka bir şey arzulamayan modern insan için* artık kavranamaz olmuştur.

Halbuki hayat gayb ve realitenin terkiinden müteşekkildir. Olgü ve duygu dünyamız terki bin tam da içinde yer alır. Bir taraftan çağımızın bilim anlayışının ortaya koyduğu kesin yasalarla irtibatlı durumlar mevcutken diğer tarafta ruh vardır. Bu iki unsur da

varlığın iki farklı sınıfını temsil eder. Birini tercih edip diğerini saf dışı bırakmak gibi bir durum söz konusu olamaz. Kadim bilgide madde ruh sahibi addedilirken çağımızda ruh maddeleştirilir. Eşyanın hakikatinden gittikçe uzaklaşılır. Oysaki madde ve ruh birbirlerinin cüz'-i mütemmimi mesabesindedir.

Hazretin nazarında bütün dünya âleminin suretleri Hakk'ın hakiki varlık denizinin dalgalanmasından hasıl olan köpükler mesabesindedir. Köpüklerin deniz içinde yok oldukları gibi bütün mevcudat da

*Mevlânâ Türbesi,
Ziya Nur Aksun*

Hakk'ın vücûd-ı hakîkî denizinde yok olurlar. İnsân-ı kâmilde bu hakikate ulaşma arzusu zahir iken insan-ı nâkîsta bu hal gizlidir. İnsân-ı kâmil, bu dünyanın suretleriyle eğlenemez iken insan-ı nâkîs, ruhunda bâtın olan bu iştiyakı tatmin etmek için uğraşır ancak sebebini idrak edemediği bir tatminsizlik içinde yaşar.

İnsân-ı kâmilin ruhu Hakk'ın halifesidir. Zira insan ruhu ile Hakk'ın arasında tarifi mümkün olmayan bir yakınlık mevzubahistir. Mesnevi müellifinin nazarında bu âlemdeki her bir varlık mertebe ve istidadına göre ruh sahibi olup buna göre Hakk ile bir yakınlığı vardır. Ruh, Hakk'ın "Hayat" sıfatının Hakk'ın hakikî

varlığının her mertebeye göre tenezzülünden ve her bir şeyin istidadına göre zuhurundan ibarettir. Bu durumda cansız varlıklarda, nebâtâtta, hayvânâtta ve insanda her birinin mertebelerine ve istidadına göre ruh vardır. Cansız varlıklarda *ruh-i cemâd*, bitkilerde *ruh-i nebât*, hayvanda *ruh-i hayvan* ve insanda *ruh-i insan* şeklinde ruh zahir olur. Bu zuhurat cemâdâtta gizlenmiş, nebâtâtta hissedilebilen, hayvânâtta belirgin ve insanda en açık haliyle mevcuttur. Dolayısıyla bu âlemde ruhtan tecrit edilmiş hiçbir şey yoktur. Burada bir mertebe farklılığı göze çarpar. Bu minvalde insan mevcudat arasında cismiyyet bakımından en mükemmel olanıdır. İdrak sahibi olması ve idrak edebildiğinin şuuruna sahip olması bakımından da yegâne varlıktır. Varlığında *ruh-i cemâdî*, *ruh-i nebâtî*, *ruh-i hayvanî* ve *ruh-i insanî* mündemiçtir. O, bu mertebeye vasıl olana dek birçok mertebeden geçerek hepsinin hükmünü yüklenir. Bu sebepledir ki insan, ruhunun mertebesine göre haller ve tavırlar sergiler. Burada Hazret'in *ruh-i cemâd* ifadesi ve düşüncesi câlib-i dikkattir. Mevlânâ'nın bu düşüncesi Anadolu irfanında makes bulur. Öyle ki kırılan yahut kullanılamaz hale gelen bir eşya için "*buradaki zikrini tamamladı*" ifadesi kullanılır. Bu düşüncede âlemdeki tüm varlıklar canlı kabul edilir. Yaratılan hiçbir varlık ruhtan hâlî değildir.

Bugün geldiğimiz noktada modern bilim kendini *görünebilir ve hesaplanabilir* olanla sınırlandırdığından kadim zamanların varlık anlayışından fersah fersah geridedir. Hayatın fiziki ve kimyevi ciheti yani hesaplanabilir tarafları ön planda tutulurken bunun dışındaki varlığı görmezden gelinir. Zira asıl maksat hikmet değil, tüm varlığın, idrak

edebildiğinin şuurunda olan insana boyun eğmesidir. Bu nedenle mantık ön planda tutularak mantığa uymayan her şey batıl olarak kabul edilir.

Kaynakça

- Brian Ridley, Bilimin Sınırları; Bilimin Doğası Üzerine Soruşturmalar, trc. Orhan Tuncay, Ketebe Yay.
- E. F. Schumacher, Akılcılıklar İçin Kılavuz, trc. Mustafa Özel, Küre Yay.
- Mevlânâ, Mesnevi-i Şerif Şerhi, Tercüme ve Şerh, Ahmet Avni Konuk, hz. Dr. Selçuk Eraydın-Prof. Dr. Mustafa Tahralı, Kitabevi Yay.